

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ

УДК 1(091):130.11

DOI 10.35423/2078-8142.2021.1.1.01

В. В. Лях,

*доктор філософських наук, професор,
завідувач відділу історії зарубіжної філософії
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
м. Київ, Україна*

e-mail: vvlvv2012@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4683-0838>

М. В. Лукашенко,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
факультету історії та міжнародних відносин
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна*

e-mail: marina.look@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5430-0808>

ПРОСТІР І ДИНАМІКА РЕФЛЕКСИВНОГО МИСЛЕННЯ: РОЗЧАРУВАННЯ VS ЕВДЕМОНІЯ

У статті аналізується внутрішній діалог людини з позиції визначення ознак філософського мислення, що здійснюється у станах як кризи, так і щастя. Мета дослідження зумовила вибір тексту, а саме – давньоєгипетського письмового джерела «Розмова розчарованого зі своїм Ба» (XXII–XXI ст. до н. е.), в якому зафіксовано внутрішній діалог, і який є одним з перших філософських творів в історії людства. Особлива увага приділяється розумінню рефлексивного мислення античними філософами і сучасними дослідниками. Показано, що повсякденне рефлексивне мислення відрізняється за своїми структурою та властивостями від рефлексивного філософського мислення, яке задає межі рефлексії та ставлення до себе та дійсності. Із виходом з кризи, воно стає звичкою

запитування про алгоритм, мотив, призначення та межі застосування отриманих висновків, яка робить відповідь підґрунтям нового питання, що динамічно стверджує людину в набутому стані евдемонії та атараксії.

Ключові слова: *рефлексивне мислення, внутрішній діалог, криза, евдемонія, атараксія, «Розмова розчарованого зі своїм Ба».*

В історії розвитку людства поява рефлексивного мислення позначила радикальний перехід від міфологічного світосприйняття до раціонального світорозуміння. К. Ясперс пов'язував з цим процесом виникнення «осьової доби» (приблизно V ст. до н. е.), властивою ознакою якої є поява людини нового типу, яка починає усвідомлювати буття в цілому, своє існування та його межі. Водночас, усвідомлюючи свої межі, людина ставить перед собою вищі цілі, осягає абсолютне в глибинах самосвідомості, порушує питання про існування загального, виробляє перші філософські категорії, аргументацію тощо. «Усе це, – відзначав Ясперс, – відбувалося шляхом рефлексії. Свідомість усвідомлювала свідомість, мислення робило своїм об'єктом мислення. Почалася духовна боротьба, під час якої кожен намагався переконати іншого, доносячи йому свої ідеї, обґрунтування, свій досвід» [1, с. 33].

Одним з виявів рефлексії є внутрішній діалог, який супроводжує людину все її свідоме життя. Проте внутрішній діалог не часто стає об'єктом саморефлексії. Даний парадокс пов'язаний з тим, що він сам виконує функції рефлексії та інтроспекції, відповідно аналіз даних процесів потребує нового рівня внутрішньої комунікації про саму внутрішню комунікацію, а також рефлексії самого процесу рефлексії. Таке схоплення людиною власних внутрішніх діалогів є спробою висловити невимовне, що наближує даний процес до філософування і відрізняє його від міфологічного мислення. У цьому дослідженні визначимо зв'язок між властивостями свідомості, внутрішнього діалогу та пошуком евдемонії як певного способу автентичного життя.

Одним з перших в історії людства філософських творів, в якому зафіксовано внутрішній діалог, є «Розмова розчарованого зі своїм Ба», написаний ієратичним шрифтом. Давньоєгипетській ку-

льтури було притаманним сакральне сприйняття текстів, оскільки ієрогліфи уявлялися дверима в інший світ.

Ми вже здійснювали аналіз внутрішнього діалогу, представленого в тексті «Розмови розчарованого зі своїм Ба» [2]. На його основі було зроблено висновок про формування особливого типу рефлексивного мислення у персонажів твору. До того ж відзначалося, що такий тип мислення мав місце вже в II тис. до н. е, а не лише в період Осьового часу (за Ясперсом).

Нинішній наш інтерес до зафіксованого екстерналізованого внутрішнього діалогу людини, яка жила у XXI ст. до н.е. (тобто так само далеко від початку нової ери, як і ми, але, так би мовити, по той бік його), зумовлений також можливістю здійснення філософського порівняння особливостей внутрішнього діалогу та виявлення його сталих базових характеристик. При цьому ми враховували гіпотези тотожності і нетотожності сучасної і давньої свідомості. Також дотримувалися системної методологічної установки на пошук єднального патерну через зіставлення та синтезування інформації, отриманої з різних галузей знань [3, с. 65–66]. Так, парадоксальним єднальним патерном у даному творі постає наявність різного типу фундаментальних опозицій. Зокрема, С. Вітторі виокремив у «Розмові...» дисоціацію між суспільством та особистістю, матеріалізмом та ідеалізмом, розумом та емоціями, повсякденністю та сакральністю, які підкреслюються полярністю станів самої людини та її Ба, відмінністю у стилях їхнього мовлення [4, с. 187]. Так, і людина, і Ба, звертаючись до уявного співрозмовника, говорять у розповідному стилі визнаннями, обіцянками та повчаннями. Проте, звертаючись один до одного, вони змінюють стиль спілкування: людина промовляє до Ба у віршованій формі, а Ба говорить до людини притчами. Саме така зміна стилів, на думку Б. Уелле, засвідчує динаміку змін від стану кризи до самоінтеграції, набуття цілісності «я» [5, с. vi]. Маємо як «діа-логічну» опозицію, що розділяє логоси, смисли, які співіснують у свідомості однієї людини, так і єднальну опозицію, що створює умови для пошуку відповідей на питання світоглядного типу.

Важливо наголосити, що, на думку давніх єгиптян, Ба є не єдиним можливим внутрішнім співрозмовником. Відповідно до їхніх поглядів на природу людини, її сутностями є ім'я, тінь, серце,

дух, Ба та Ка. Згідно з єднальним патерном дихотомії, внутрішньо особистісна комунікація, за принципом виокремлення уявного співрозмовника, об'єднується у групи діалогів із самим собою та з інтроєктом іншої людини. Даному принципу відповідають розмови з Ба та Ка. Послугуючись формулюванням С. К'еркегора, визначимо «я» як «стосунок відносно самого себе» [Цит. за: 6, с. 37]. Відтак, саме стосунки з Ба дають можливість відчувати своє «я» у внутрішній зустрічі. Інша важлива позиція розгляду циркулярної каузальності екзистенційної кризи пов'язана з баченням Розчарованого власного ставлення та ставлення інших до його імені, яке є образом соціального «я». Утім, теми діалогу з Ка, цінності імені тощо є предметом для інших досліджень.

Відтак, Ба є тим внутрішнім співрозмовником, який належить трансцендентному інобуттю та який по смерті відокремлюється і зображується у вигляді соколу з головою людини. Ба, як і його світ, не описується словами, а створюється ними [7, с. 152]. Систематизуючи думки інших дослідників щодо цієї теми, можна виокремити три групи бачення сутності Ба, а відповідно і тем розмов, які цим визначаються. Перша група внутрішніх діалогів пов'язана із сакральним світом та смертю, а Ба розглядається як той, хто шукає розуміння божого плану та турбується про посмертне життя людини [8, с. 140]. Він є тією прихованою силою, яка і оживляє [9, с. 138], і дає можливість у складній ситуації досягнути стану, схожого з посмертним.

До другої групи інтерпретацій можна віднести гіпотези, в яких Ба умовно називають совістю та інтелектуальною здатністю [10, с. 77]; уособленням суперечності, яка існує всередині людини, що мислить [7].

Третя група поглядів розглядає Ба як життєву силу, оболонку підсвідомості, сукупність людських почуттів, бажань та емоцій; як розсіяну внутрішню ірраціональну силу, яка проявляється у станах зміненої свідомості під дією хвороби, стресу чи алкоголю [11, с. 118].

Узагальнюючи названі три позиції розгляду внутрішнього діалогу з Ба, можна зробити висновок, що він уособлює особливий тип екзистенційного внутрішнього діалогу, який стає сутнісно по-

чутим і закарбованим у кризові періоди прийняття відповідальності, важливих життєвих, етичних рішень та самої смерті. Також означені функції Ба проявляються при зустрічі з буттям, яке містить у собі небуття, загрозу якого слід долати, зустрічаючись з власною екзистенційною тривогою, про що зауважував П. Тілліх. Небуття загрожує онтологічному, духовному, моральному самоствердженню людини та постає як доля і смерть, як порожнеча і безглуздість, як провина і осуд [12, с. 40–41]. Саме чуття зв'язку власного Я і світу задає глибинну структуру реальності, яку руйнує тривога смерті. Тривога долі ставить людину перед необхідністю визнання довільності, випадковості, непередбачуваності, тимчасовості, неможливості визначити сенс і мету життя. Згідно з П. Тілліхом, «доля – це закон випадковостей, а тривога долі заснована на тому, що кінцеве буття усвідомлює власну випадковість у всіх відношеннях і відсутність абсолютної необхідності у собі» [12, с. 44]. Сміливість визнати тривогу долі пов'язана із сумнівом, який є умовою творчості та духовного життя. Сумнівом, який дає можливість ставити запитання, шукати істину, пізнавати буття, але не перетворюється на тотальний, який призводить до екзистенційного відчаю. Усвідомлення ж непевностей, за П. Тілліхом, і є почуттям провини [12, с. 50]. Ба тут нагадує того, хто стоїть перед людиною і є нею самою, того, хто разом з нею «спільно відає». Саме «совість» у внутрішньому діалозі уможливорює цілісне усвідомлення усього, що людина робить і чим вона є. Вона ж є тією «тисячею свідків», про що говорили давні римляни, вона виносить вирок звинувачення, або виправдовує, повертає до шляху евдемонії, атраксії тощо.

В історії філософії можемо знайти й інші приклади внутрішнього діалогу. Так, у Сократа на доленосні питання відповідає даймоній, який є уособленням істини у внутрішньому світі людини, духом-охоронцем, його генієм. Із цим пов'язане й розуміння *eudaimonia*, яке походить від поєднання розуміння хорошого («eu») та божественної сили («*daimonia*»), що розуміється як «благополуччя». *Eudaimonia* вимагає від людини активної позиції, гідних вчинків, це те «щастя душі», яке, за Аристотелем, усвідомлює людина, що мислить. Як узагальнює це розуміння Е. Холл, «жити означає мати активний розум» [13, с. 39]. Саме такий внутрішній

діалог і є ознакою філософа, який ставить під сумнів власні думки, не зупиняється на першій прийнятній позиції, шукає підтвердження й виключення з власних та загальноприйнятих відповідей, а також правил пошуків істини.

Та чи завжди людина усвідомлює цей внутрішній діалог? Чи це є лише гальмуючим негативним внутрішнім монологом, про який сьогодні так часто пишуть, закликають прокинутися, оговтатися від понад п'ятдесяти тисяч щоденних думок, усвідомити себе та реалізувати своє виняткове життя. На думку Х. Арендт, «нездатність его, що мислить, дати звіт про самого себе і породила філософів, професійних мислителів» [14, с. 165]. Від «Я» вона вирізняє его, що мислить, яке завжди приховується, не прагне проявитися у світі явищ, яке непомітно як для самої людини, так і для оточуючих. Філософія також пов'язує його з чистою діяльністю, що продукує загальне, спільне для всіх людей. Відповідно, Х. Арендт порушує питання про те, як вивести, виманити наше его, що мислить, з його укриття, як примусити нас мислити.

Але тоді постає питання щодо визначення самого мислення. За М. Гайдеггером, людина розглядає мислення в чотири способи: «1. Що означає слово «мислення»? 2. Що розуміють згідно з останньою теорією під мисленням? 3. Що саме потрібно для того, щоб ми здійснили мислення пропорційно його сутності? 4. Що є тим, що кличе нас у мислення?» [15, с. 228]. Останнє питання об'єднує всі попередні і запитує про міру, яка визначає нашу істоту як таку, що мислить. Про міру усвідомлення світу та себе у цьому світі, що відображається у філософському мисленні людини [18].

Із позиції критичного мислення та совісті Ба дещо нагадує внутрішнього «неупередженого спостерігача» (*impartial spectator*), про якого писав А. Сміт у «Теорії моральних почуттів». Проте дану функцію може виконувати і Ка, якщо подібний спостерігач асоціюється з конкретною людиною, яка є взірцем і уявним співрозмовником. У будь-якому разі, аби зрозуміти причини та мотиви власних вчинків, людина має стати свідком власних дій, абстрагуватися від самої себе та поглянути на події з певної відстані очима неупередженої справедливої людини [16, с. 58]. Подібне дистанціювання дасть максимально наближене до дійсності відображення,

за яким можна робити висновки про гідність власних дій, а безперервний суд та споглядання внутрішнього свідка дає відчуття дотуку до ідеального, що наближує людину до її трансцендентної мети.

З позиції сучасних досліджень така внутрішня комунікація особистості та її Ба, на нашу думку, зіставляється з поглядом Д. Канемана на природу людини. Він виокремлює два «я», а саме – відповідальне за відчуття і відповідальне за спогади. «Я», яке інтерпретує, яке фіксує те, чому ми вчимося, ухвалює рішення, формує історії нашого життя, має тиранічний вплив по відношенню до нашого першого «я». Якщо спогади є тим, що залишається нам із життєвого досвіду, то ми «можемо прийняти лише один погляд на життя – з перспективи «я», відповідального за спогади» [17, с. 379]. Так, у «Розмові...», Ба переконує чоловіка, який перебуває у стані виснаження та зневіри, щоб той проводив хороший день, не турбувався. Саме це Я, яке опікується життям як історією, пам'ятатимуть люди після нашої смерті, – що дуже схоже на уявлення давніх єгиптян про Ба. Так, розчарований (його Я, відповідальне за відчуття), перебуваючи під соціальним тиском бурхливого перехідного періоду Середнього царства, несправедливості і втрати, після важкої хвороби або при наближенні смерті, на перший погляд веде внутрішній діалог зі своїм інтерпретуючим Я щодо доцільності самогубства, до якого він начебто схиляється. Проте сьогодні серед дослідників переважає думка, яку поділяємо і ми, що йдеться про внутрішній діалог як певний спосіб інтеграції змін, спричинених межовою ситуацією. Він є поштовхом до руху від стану кризи до стану атараксії чи евдемонії, залежно від очікувань та розуміння того, що є бажаним та добрим у світогляді того чи іншого мислителя. Так, прагненням Б. Спінози було «не сміятися, не плакати, не проклинати, а розуміти», про що він писав в Етиці. Отже, усвідомлений рух думки, який виводить з глухого кута патологічної екзистенційної тривоги, дає можливість частково подолати розрив між переживанням дійсності, думкою про дійсність і самою дійсністю. Осягаючи свій внутрішній діалог, людина здійснює процес рефлексії над своїм рефлексивним мисленням.

Проведений аналіз функцій та властивостей внутрішнього діалогу, на прикладі зафіксованих у тексті філософських роздумів

Розчарованого, який жив більш за чотири тисячі років тому, засвідчує існування тісного зв'язку між станом та властивостями свідомості, рефлексивним мисленням та набуттям стану евдемонії, атараксії, апатії, евтюмії чи гедонії, які отримують своє осмислення у працях філософів різних часів. Тобто рефлексивне мислення постає інструментом, завдяки якому людина може усвідомлено змінюватися чи протистояти неприйнятним змінам. Застосовуючи його, можна як сягнути стану усвідомленої екзистенційної кризи, так і знайти шлях до стану щастя, знайшовши саме той його варіант, який включає образ добра. Із виходом з кризи рефлексивне мислення стає звичкою запитування про алгоритм, мотив, призначення та межі застосування отриманих висновків, що робить відповідь підґрунтям для нового питання, зрештою, динамічно стверджує людину в набутому стані евдемонії чи атараксії.

В історії філософії відомі різні вихідні точки і шляхи надбання рефлексивного мислення, яке давало мислителям можливість у хаосі думок про буття побачити структуру, описати її, набутти знання щодо телосу, напряму руху до стану евдемонії, атараксії, апатії чи евтюмії. Саме новий інструмент мислення дав змогу філософії рухатися далі і випробовувати дійсність у різних її аспектах. Звідси виникає різноманіття типів філософування, рефлексивного мислення у багатстві його відтінків, способів виходу за існуючі межі розуміння. Прикладом чого може бути філософія підозри чи спосіб межового випробовування думки Ж. Дерріда у спосіб деконструкції. Виявлення закономірностей трансформацій філософського рефлексивного мислення може стати темою наступного дослідження.

Дану роботу завершимо виокремленням наступних ознак філософського мислення, виявлених у «Розмові розчарованого зі своїм Ба» та думках інших мислителів. По-перше, рефлексія є таким способом мислення, коли кожне наступне запитання постає відповіддю на попередній рух думки. Коли після погодження з дійсністю, думка про неї в інакший спосіб знову ставиться під сумнів. По-друге, філософське рефлексивне мислення є не лише рухом у межах крайнощів, а й способом прояснення сутності межових протилежних понять та можливих їх змін, розширення кола нового прос-

тору смислів. По-третє, філософування є незавершувальним процесом, не є докранною дією, яка починається зі здивування чи завершується підозрою. Рефлексивний діалог є рефлексією попередньої рефлексії, яка схоплює та називає повсякдення, розкриваючи шар за шаром її смисли, даючи можливість сягнути стану евдемонії, атараксії, апатії чи евтюмії, перетворюючись на інструмент філософування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / пер. с нем. Москва : Политиздат, 1991. 527 с.
2. Liakh V., Lukashenko M. Philosophical analysis of a personal's self-reflection in the context of internal dialogue (based on "The dispute of a man with his Ba"). *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2020. № 17. P. 18–27.
3. Бейтсон Г. Разум и природа: необходимое единство / пер. А. Фета. Sweden : Philosophical Arkiv, 2016. 214 с.
4. Vittori S. Two Direct Speeches in the Last Two Poems of the "Dialogue between a Man and His Ba" (pBerlin 3024, pp. 138–140; 144–145): A Note of Translation. *Linguistics and Literature Studies*. 2018. № 6(4). P. 183–187.
5. Ouellet B. Le Désillusionné et son ba du Papyrus Berlin 3024. L'herméneutique d'une expérience ontophanique. Montréal : Université de Montréal. 2004. P. 377.
6. Свендсен Л. Філософія самотності / пер. С. Волковецька. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, Київ : Ніка-Центр, 2017. 207 с.
7. Большаков А. Человек и его Двойник. Изобразительность и мировоззрение в Египте Старого царства. СПб. : Алетейя, 2001. 288 с.
8. Spirina S. Some aspects of translation and interpretation of "The Dispute between a Man and his Ba" (Papyrus Berlin 3024). *Древний Египет. Сборник трудов Ассоциации по изучению Древнего Египта «МААТ»*. 2006. № II. С. 137–141.
9. Assmann J. Mono-, Pan-, and Cosmotheism: Thinking the 'One' in Egyptian Theology. *Orient*. 1998. Vol. XXXIII. P. 130–149.
10. Hays C. A Covenant with Death. Death in the Iron Age II and Its Rhetorical Uses in Proto-Isaiah. Grand Rapids, Michigan. Cambridge U. K. : William B. Eerdmans Publishing Company, 2015. 445 p.

11. Žabkar L. A Study of the Ba Concept in Ancient Egyptian Texts. *Studies in Ancient Oriental Civilization*. Chicago-Illinois : The University of Chicago, 1968. № 34. P. 170.

12. Гиллих П. Мужество быть / пер. О. Седакова. Київ : Дух і Літера, 2013. 200 с.

13. Холл Э. Счастье по Аристотелю. Как античная философия может изменить вашу жизнь. Москва : Альпина нон-фикшн, 2019. 298 с.

14. Арендт Х. Жизнь ума / пер. А. Говорунова. СПб. : Наука, 2013. 517 с.

15. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? / пер. Э. Сагетдинова. Москва : Издательский дом «Территория будущего», 2006. 320 с.

16. Микешин М. Социальная философия шотландского Просвещения. СПб. : Санкт-Петербургский Центр истории идей, 2005. 165 с.

17. Канеман Д. Мислення швидке й повільне / пер. М. Яковлев. Київ : Наш формат, 2017. 480 с.

18. Даний аспект внутрішньої комунікації Розчарованого зі своїм Ба ми розглядали у праці «Філософський аналіз саморефлексії людини в контексті її внутрішнього діалогу (на прикладі «Розмови розчарованого зі своїм Ба»)» [2].

REFERENCES

Jaspers, Karl. (1991). *The Origin and Goal of History*. Moscow: Politizdat. [In Russian].

Liakh, V., Lukashenko, M. (2020). Philosophical analysis of a personal's self-reflection in the context of internal dialogue (based on "The dispute of a man with his Ba"). *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 17, 18-27.

Bateson, Gregory (2016). *Mind and Nature: A Necessary Unity*. Sweden: Philosophical Arkiv. [In Russian].

Vittori, S. (2018). Two Direct Speeches in the Last Two Poems of the "Dialogue between a Man and His Ba" (pBerlin 3024, cc. 138-140 and 144-145): A Note of Translation. *Linguistics and Literature Studies*, 6(4), 183-187.

Ouellet, B. (2004). *Le Désillusionné et son ba du Papyrus Berlin 3024. L'herméneutique d'une expérience ontophanique*. Montréal: Université de Montréal.

Svendsen, Lars (2017). A Philosophy of Loneliness. Lviv: Vydavnytstvo Anety Antonenko, Kyiv: Nika-Tsentr. [In Ukrainian].

Bolshakov, A. (2001). Man and his Twin. Visualisation and Worldview in Old Kingdom of Egypt. St. Petersburg: Aletheia. [In Russian].

Spirina, S. (2006). Some aspects of translation and interpretation of “The Dispute between a Man and his Ba” (Papyrus Berlin 3024). *Ancient Egypt. Collected papers of Association of Ancient Egypt Studies «MAAT»*, II, 137-141.

Assmann, J. (1998). Mono-, Pan-, and Cosmotheism: Thinking the ‘One’ in Egyptian Theology. *Orient*, XXXIII, 130-149.

Hays, C. (2015). A Covenant with Death. Death in the Iron Age II and Its Rhetorical Uses in Proto-Isaiah. Michigan, Cambridge U. K.: William B. Eerdmans Publishing Company.

Žabkar, L. (1968). A Study of the Ba Concept in Ancient Egyptian Texts. *Studies in Ancient Oriental Civilization*. Chicago-Illinois: The University of Chicago, 34, 170.

Tillich, Paul. (2013). The Courage to Be. Kyiv: Dukh i Litera. [In Russian].

Hall, Edith. (2019). Aristotle’s Way: How Ancient Wisdom Can Change Your Life. Moscow: Alpina non-fiction. [In Russian].

Arendt, Hannah. (2013). The Life of the Mind. St. Petersburg: Nauka. [In Russian].

Heidegger, Martin. (2006). What Is Called Thinking? Moscow: Publishing House «Territory of the Future». [In Russian].

Mikeshin, M. (2005). Social philosophy of the Scottish Enlightenment. St. Petersburg: St. Petersburg Center for the History of Ideas. [In Russian].

Kahneman, Daniel. (2017). Thinking, Fast and Slow. Kyiv: Nash format. [In Ukrainian].

Vitalii Liakh

Doctor of Philosophical Sciences, Full Professor (Philosophy), Head of the Department of History of Foreign Philosophy H. Scovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine; Kyiv, Ukraine; e-mail: vvlvv2012@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4683-0838>

Maryna Lukashenko

Candidate of Philosophical Sciences (Ph D.), Associate Professor Department of Philosophy Vasyl' Stus Donetsk National University; Vinnytsia, Ukraine; e-mail: marina.look@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5430-0808>

Space and dynamics of reflective thinking: disappointment vs eudaimonia

Abstract

In the article, the internal dialogue of a person is analyzed from the standpoint of signs identification of philosophical thinking, carried out both in a state of existential crisis and happiness. This led to the choice of a text in which the internal dialogue is traced, and which is one of the first philosophical works in mankind history. Ancient Egyptian text "The Dispute of a Man with His Ba" is a fragment of a copy dating from the XXII-XXI centuries BC and is known today as Papyrus Berlin 3024. Particular attention is paid to the understanding of reflective thinking by ancient philosophers and modern researchers. It is shown that daily reflective thinking is different on the structure, characteristics and quality from reflective philosophical thinking, which sets the boundaries of reflection and attitude to themselves and reality. It is emphasized that on the one hand, reflective thinking can cause a crisis, revealing the contradictions of the inner and outer world, the feeling of being in this world. On the other hand, the transition from the existential crisis to ataraxia becomes possible due to reflective thinking. After overcoming the crisis, it becomes a habit of asking about the algorithm, motive, purpose and limits of applying the obtained conclusions, which makes the answer to a new question that dynamically affirms a person in an acquired state of eudemonia and ataraxia. This confirms the existence of a close connection between the state and characteristics of consciousness, reflective thinking and the ability to achieve a state of eudemonia and ataraxia. Based on the analysis, the following features of philosophical thinking, in a state of existential crisis, are identified. First, reflection is a way of thinking when each subsequent question is the answer to the previous movement of thought. When, after agreeing with reality, the idea of it in a different way is again questioned. Secondly, philosophical reflective thinking is not only a movement within extremes but also a way to clarify the essence of boundary opposite concepts and their possible changes, to expand the range of new boundaries. Third, philosophizing is an unfinished process, not an accomplished action that begins with surprise or ends with suspicion. Reflexive dia-

logue is a reflection of the previous reflection, which captures and names everyday life, revealing layer by layer its meanings.

Keywords: *reflective thinking, internal dialogue, crisis, eudemonia, ataraxia, euthymia, The Dispute of a Man with His Ba.*